

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ, ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО РОЗВИТКУ

ACTIVATION OF INVESTMENT AND INNOVATION PROCESSES IN THE FOOD INDUSTRY OF THE REGION, AS A COMPONENT OF SUPPORTING ITS DEVELOPMENT

УДК 330.3

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.73-10>

Гришина Л.О.

к.е.н., доцент, завідувачка кафедри економіки, обліку та підприємництва Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Карась П.М.

к.е.н., професор кафедри фінансів Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Приходько Н.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Hryshyna Larysa

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Karas Petr

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Prihodko Natalya

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Постановка проблеми. В складних умовах системної кризи в економіці, реальному секторі, соціальній сфері України актуалізуються питання дослідження регіональних аспектів забезпечення розвитку регіонів на основі активізації інвестиційно-інноваційних процесів у конкурентних видах діяльності, що являється одним із найважливіших передумов та національних пріоритетів щодо стійкого та ефективного розвитку країни в цілому. Протягом останнього десятиріччя кардинально змінилося значення і роль фінансово-інвестиційних ресурсів, достатність і доступність яких виступає найважливішою передумовою розвитку інноваційних процесів у конкурентоспроможних галузях економіки, одною з яких являється харчова промисловість. До того ж, розпочата реформа децентралізації, яка передбачає структурні зміни у багатьох сферах суспільно-еконо-

У статті досліджено сучасні тенденції інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості, як конкурентоспроможної галузі економіки України. Визначено роль і місце інвестиційного забезпечення успішного здійснення інноваційних перетворень у харчовій промисловості. Досліджено стан інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Миколаївського регіону. Визначено необхідність формування певної моделі управління інвестиційно-інноваційними процесами розвитку вітчизняної харчової промисловості, у тому числі і на регіональному рівні. Це сприятиме відновленню інвестиційно-інноваційного потенціалу виробництва харчової продукції, стимулюванню і мотивації інвестиційно-інноваційної активності підприємств харчової промисловості. Сформульовано пропозиції щодо активізації інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості Миколаївської області, як передумови регіонального розвитку.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційні процеси, харчова промисловість, виробництво, розвиток, регіон.

The article examines the current trends of investment and innovation processes in the food industry as a competitive sector of Ukraine's economy. The role and place of investment support for the successful implementation of innovative transformations in the food industry are defined. Adequacy and availability of investment resources is the most important prerequisite for the development of innovation processes in competitive sectors of Ukraine's economy. The food industry is one of them. However, the realities of investment and innovation activity in the food industry of Ukraine indicate a low technological level of food production, inconsistency of the quality of manufactured products with world and European requirements. This is a threat to the functioning of Ukraine's food industry and ensuring its economic security in general. The main sources of financial support for investment and innovation activities of the food industry are their own financial resources; borrowed financial resources; funds received from the sale of securities; funds from the state budget and local budgets; funds of foreign investors. The state of investment and innovation activity of the enterprises of the food industry of the Nikolaev region in modern conditions is investigated. The results of the study indicate a low level of innovation activity of enterprises in the region. The volume of capital investments in the development of the region's food industry has decreased. The article substantiates the directions of activation of investment and innovation processes in the food industry of the Nikolaev region. The necessity of forming a certain model of management of investment and innovation processes of development of the domestic food industry, including at the regional level, is determined. This will help restore the investment and innovation potential of food production, stimulate and motivate investment and innovation activity of food industry enterprises. They take into account the influence of market mechanisms, factors of the internal environment, means of government incentives and regulation of innovation. Implementation of these recommendations will promote development of the Nikolaev region.

Key words: investment and innovation processes, food industry, production, development, region.

мічного розвитку, являється передумовою здатності регіонів та громад виконувати свої намічені стратегічні та поточні цілі свого функціонування на основі активізації інвестиційно-інноваційних процесів. Спрямування інвестиційних ресурсів у інноваційний розвиток харчової промисловості зумовлюється тим, що ця сфера є одною із вагомих базових галузей промисловості країни щодо створення валової доданої вартості та вітчизняного експорту, являється важливим системоутворюючим елементом регіональної економіки. Проте, реалії інвестиційно-інноваційної активності у харчовій галузі вітчизняної промисловості свідчать про низький технологічний рівень виробництва харчових продуктів, невідповідність якості виготовленої продукції світовим і європейським вимогам, що в свою чергу є загрозою функціонування реального сектору України та забезпечення

її економічної безпеки в цілому. У зв'язку з цим, особливого значення в контексті цих проблем набувають питання активізації інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості як в Україні в цілому, так і окремих її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми інвестиційно-інвестиційного розвитку вітчизняної економіки досить широко досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими, серед яких О. Амоша, І. Бланк, В. Гейць, Б. Маліцький, Р. Фатхутдінов, Л. Федулова та інші [1; 2; 4; 10; 15; 16]. Вивченню широкого спектру питань функціонування підприємств харчової промисловості присвячено праці вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити: О. Гальцова, Л. Дейнеко, П. Купчак, Л. Пашнюк, Т. Пуліна, Н. Скопенко та інші [3; 7; 9; 11; 13; 14]. Віддаючи належне науковій і практичній значущості результатів досліджень цих та інших вчених, слід зазначити, що на сьогодні питання розвитку інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості з урахуванням регіональних особливостей та сучасних загроз вітчизняній економіці потребують більш глибокого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні характерних тенденцій розвитку інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості Миколаївського регіону та надання практичних рекомендацій їх активізації в умовах економічних трансформацій. Методологічну та інформаційну основу статті становили нормативно-законодавчі акти, наукові праці, матеріали періодичних фахових видань, статистичні матеріали. При проведенні дослідження використано інструментарій методів наукового дослідження, серед яких діалектичний метод пізнання та системний підхід, узагальнення та систематизації, економіко-статистичний та розрахунково-аналітичний, проблемно-орієнтовний та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Харчова промисловість є одним з системоутворюючих елементів економіки України. Роль галузі в забезпеченні населення країни продовольчими товарами, тісний зв'язок з сільським господарством, участь в формуванні експортного потенціалу визначають її стратегічне значення. Ефективна, високопродуктивна, динамічно зростаюча харчова промисловість на основі активізації інноваційних процесів виступає важливим пріоритетом у досягненні високої національної конкурентоздатності та забезпеченні економічної безпеки держави [5]. Як відомо, інноваційні процеси є вирішальним чинником структурних зрушень у сучасній світовій економіці, а його спрямованість на запровадження у ринковий простір нових технологій виробництва, які можуть істотно краще задовольняти існуючі потреби і створювати можливості для появи принципово нових потреб у харчових

продуктах, зумовлює важливість інвестиційного забезпечення успішного здійснення інноваційних перетворень. За останні десятиріччя у зв'язку із загостренням проблеми ресурсного забезпечення, на перше місце вийшли інновації, як основний фактор економічного зростання. Якщо в економічно розвинених країнах до 85-90% приросту ВВП забезпечується наукомісткою продукцією, то в Україні частка інновацій у загальному обсязі промислового виробництва становить менше 10% [1]. Тому визначення можливостей мобілізації інвестиційних ресурсів у здійсненні інноваційних перетворень в харчовій промисловості виступає одним із пріоритетів прийняття управлінських рішень у цій важливій сфері вітчизняної економіки в сучасних умовах господарювання.

Інноваційні процеси у харчовій промисловості тісно пов'язані з інвестиціями, оскільки капіталовкладення без інновацій не мають сенсу так як відтворювати ресурсозатратне застаріле обладнання і виробництво харчових продуктів немає сенсу. До того ж, інновації без капіталовкладень нереальні. Інвестиції в інноваційному процесі забезпечують структурно-інноваційну перебудову економіки, тому одним з основних засад політики зростання є створення відповідних умов та економічних стимулів, які б сприяли збільшенню інвестицій в інноваційну сферу, або іншими словами, забезпечували розвиток інноваційно-інвестиційних процесів у харчовій промисловості. Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», основними джерелами фінансування інвестиційної діяльності є: власні фінансові ресурси інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо); позичкові фінансові кошти інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити); залучені фінансові кошти інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб); бюджетні інвестиційні асигнування [13]. Розглядаючи джерела фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, слід відзначити, що основними з них вважаються власні фінансові ресурси; позичені фінансові ресурси; кошти, отримані від продажу цінних паперів, внески членів трудових колективів; кошти державного бюджету та місцевих бюджетів; кошти іноземних інвесторів.

Слід відзначити, що в сучасних умовах системного впливу коронакризи розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності вітчизняних підприємств харчової промисловості набуває ще більшої значущості, оскільки як внутрішній, так і зовнішній попит на харчову продукцію залишатиметься стійким та зростатиме. Але, на сьогодні внаслідок недостатньої частки товарів глибокого перероблення та

збереження сировинної орієнтації експорту, харчова продукція українського виробника поки що не зайняла відповідного місця на світових ринках. Тому інвестиційна підтримка інноваційних проєктів щодо поглиблення переробки у харчовій галузі та стимулювання виробництва з високою доданою вартістю із залученням потенціалу суміжних галузей (виробництво продукції з покращеними якостями, харчових домішок, ферментів, органічної продукції тощо).

Розвиток харчової промисловості являється важливим пріоритетом для Миколаївської області, оскільки складно переоцінити її вагомість у загальному обсязі реалізованої промислової продукції та експорті товарів регіону та в цілому у забезпеченні його соціально-економічного розвитку. Підприємства харчової промисловості функціонують у багатьох районах області та спеціалізуються на виготовленні хлібобулочних і макаронних виробів, м'ясних продуктів, цільномолочної продукції, кондитерських виробів, молочних консервів, алкогольних напоїв, масложирової продукції та ін. За аналітичною інформацією Головного управління статистики (ГУС) у Миколаївській області, обсяг реалізованої продукції харчової промисловості області у 2020 році у порівнянні з 2018 роком підвищився на 19,8%, у порівнянні з 2019 роком – на 11,4% і досяг свого максимального значення – 21509,2 тис.грн.(табл. 1) [6]. Якщо індекс промислової продукції регіону у 2020 році в середньому становив 97,8%, то показники харчової промисловості відзначилися позитивною динамікою і є найвищими порівняно з іншими видами промислового виробництва (112,6%). Проте, рентабельність виробництва харчових продуктів є досить низькою (2,0%) порівняно з текстильним виробництвом, з діяльністю щодо виробництва

хімічних речовин та хімічної продукції та іншими видами промисловості.

Аналіз показників динаміки капітальних інвестицій у харчову промисловість свідчить, що протягом 2015-2020 рр. до підприємств галузі надходило в середньому 52,7% від загальних обсягів капітальних інвестицій у промисловість, проте їх частка скоротилася з 69 % у 2019 році до 48% у 2020 році. Обсяги капітальних інвестицій у харчову галузь протягом 2015 – 2020 рр. постійно зростали, у 2019 році досягли свого найбільшого значення – 2501,9 млн.грн., що майже у 10 разів більше порівняно з 2015 роком.

Як свідчать реалії вітчизняної економіки, фінансово-економічна криза, суспільно-політичні події в Україні у 2014- 2018 рр., наслідки коронакризи призвели до значних змін у соціально-економічному розвитку регіонів і зумовили необхідність чіткого окреслення напрямів їх інноваційного розвитку, в тому числі, і активізації інноваційної діяльності українських виробників харчової продукції [8]. Аналіз інноваційної діяльності підприємств харчової галузі за останні п'ять років свідчить про негативні суттєві змін, які визначаються зменшенням інноваційно-активних підприємств, а середній їх показник не перевищує і 15%. На жаль, показники інноваційної активності у харчовій галузі України значно поступаються аналогічним показникам європейських країн. Серед країн ЄС мінімальні показники інноваційної активності підприємств харчової промисловості мають Португалія (26%) та Греція (29 %), а серед країн-лідерів у цій галузі можна відзначити: Нідерланди– 62 %, Бельгія – 62,8%, Австрія– 67 %, Німеччина–69 %, Данія–71 %, Ірландія– 74 % [18].

Отже, дієва та ефективна система управління інвестиційно-інвестиційними процесами явля-

Таблиця 1

Основні показники інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Миколаївського регіону

Показник	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяг реалізованої харчової продукції, млн. грн. –% у загальному обсязі промислової продукції	8781,7 25,1	12961,3 28,0	17146,9 32,0	17955,8 30,0	19304,2 30,4	21509,2 31,4
Капітальні інвестиції, млн. грн. –% у загальному обсязі кап. інвестицій у промисловість	269,7 30,0	1637,8 58,3	1462,8 61,5	1117,1 51,9	2501,9 68,4	1088,9 47,9
Частка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації, %*	23,7	–	17,2	–	9,5	–
Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції, %*	0,3	-	1,0	-	2,4	–

*з 2015 року періодичність проведення державних статистичних спостережень щодо інноваційної діяльності промислових підприємств змінено з «річної» на «один раз на два роки»

Джерело: узагальнено на основі [6; 8].

тиметься гарантом успішного розвитку промислового виробництва харчової продукції за умов впровадження заходів відновлення потенціалу харчової галузі, а також заходів підтримки, стимулювання підвищення фінансово-економічного забезпечення розвитку інноваційної діяльності підприємств-виробників продуктів харчування, як важливої складової забезпечення продовольчої безпеки країни. Досягнення цієї мети зумовлює необхідність формування певної моделі управління інвестиційно-інноваційними процесами розвитку вітчизняної харчової промисловості, у тому числі і на регіональному рівні (рис. 1). На нашу думку, така модель управління інвестиційно-інноваційними процесами у харчовій промисловості має бути спрямована як на відновлення інвестиційно-інноваційної потенціалу виробництва харчової продукції, так і включати відповідні заходи стимулювання і мотивації інвестиційно-інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

Необхідно відзначити, що одним із дієвих напрямів активізації інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості Миколаївського регіону є стратегічний розвиток інтеграційних зв'язків на основі використання кластерних моделей. Такі особливості цього регіону, як наявність виробничих потужностей, власної сировини, заготівельних пунктів, ринків збуту та кваліфікованих кадрів являються передумовою формування кластерів підприємств харчової промисловості в регіоні. Завдяки спільній технологічній, технічній, організаційно-управлінській кооперації, учасники кластера мають можливість скорочувати свої витрати, залучати інвестиції для покращення якості продукції відповідно до європейських вимог, а також можуть більш ефективно управляти ризики та зміцнити свої конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринку продовольчих товарів [13;17].

Серед мотивів створення кластерних об'єднань в харчовій галузі Миколаївщини слід відзначити:

Рис. 1. Структурно-логічна модель управління інвестиційно-інноваційними процесами у харчовій промисловості

Джерело: розроблено авторами на основі [5; 6; 13; 17].

- ефективне застосування новітніх технологій виготовлення харчової продукції з метою забезпечення належного рівня її безпечності та якості;
- підвищення інноваційно-інвестиційної активності регіону за рахунок припливу як іноземних, так і вітчизняних інвестицій у харчову галузь;
- сприяння здоровій конкуренції на продовольчому ринку;
- забезпечення експорту харчової продукції;
- використання різних мережевих моделей інтеграції підприємств (франчайзингу, субконтрактування) з метою посилення позицій на вітчизняному ринку та можливістю виходу на зовнішній.

На нашу думку, з точки зору економічної ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності та врахування пріоритетів розвитку харчової промисловості Миколаївського регіону, найбільш перспективним є формування кластерних структур, діяльність яких спрямована на:

- виробництво виноградних вин (ВАТ «Коблево», ВАТ «Радсад», ТОВ «Сандора», ВАТ «Зелений гай», корпорація «Миколаївсадвинпром»);
- виробництво плодово-овочевої продукції (ТОВ «Сандора», ТДВ «Зоря Інгулу», ТОВ «Вікторія», с/г виробничий кооператив «Авангард», корпорація «Миколаївсадвинпром»);
- виробництво молочної продукції (ПрАТ «Лакталіс-Україна», ТДВ «Баштанський сирзавод», ПрАТ «Первомайський МКК», ТОВ «Фрост», Національна асоціація «Укрконсервмолоко»).

Отже, створення таких кластерних структур підвищить інвестиційну привабливість підприємств, розширить ринки збуту, налагодить систему постачання, підвищить не тільки конкурентоспроможність всього об'єднання, а й кожного окремого підприємства, яке в нього входить.

Висновки з проведеного дослідження. Інвестиційно-інноваційні процеси виступають базовою умовою реформування і розвитку харчової промисловості, яка є одною із вагомих базових галузей всього промислового комплексу України щодо створення валової доданої вартості, підвищення вітчизняного експорту, розширення ринку продовольчої продукції. Тому, надзвичайно важливим є пошук напрямів активізації інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості з урахуванням впливу ринкових механізмів, факторів внутрішнього середовища, засобів державного стимулювання і регулювання інноваційної діяльності та ін.

Відповідно це зумовлює необхідність формування моделі управління інвестиційно-інноваційними процесами у харчовій промисловості, яка має бути спрямована як на відновлення інвестиційно-інноваційної потенціалу виробництва харчової продукції, так і включати відповідні заходи стимулювання і мотивації інвестиційно-інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

Одним із дієвих напрямів активізації інвестиційно-інноваційних процесів у харчовій промисловості Миколаївського регіону визначено стратегічний розвиток інтеграційних зв'язків на основі використання кластерних моделей. Кластерний підхід є важливим підґрунтям соціально-економічного розвитку Миколаївщини, що сприяє реформуванню господарського комплексу, посиленню його інноваційної спрямованості, покращенню інвестиційного клімату, забезпеченню раціональної зайнятості та зростання заробітної плати, підвищенню стійкості і конкурентоспроможності регіональної економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амоша О.І., Ніколаєнко А.І. Національна інноваційна система України в контексті міжнародних порівнянь. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 1(39). С. 115-121.
2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс. К.: Эльга, Ника-центр, 2001. 448 с.
3. Гальцова О.Л., Шмиголь Н.М. Развитие харчової промисловості: макро-, мезо- та мікро рівні. *Вісник ХНАУ*. Серія: Економічні науки. 2018. № 4. С. 3-13.
4. Геєць В. Інноваційно-інвестиційна діяльність в Україні. *Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проект України* / За ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. К.: Фенікс, 2007. С. 285 – 302.
5. Гришина Л.О. Інноваційний розвиток підприємств харчової сфери економіки регіону. *Теорія і практика діяльності підприємств*: колективна монографія в 2 т. Т.2 / за заг. ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро : Пороги, 2017. С. 217-227.
6. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.12.2021).
7. Дейнеко Л. В. Развитие промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки: науково-аналітична доповідь / за ред. Дейнеко Л. В. К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018. 158 с.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2021).
9. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. Л. В. Дейнеко. К.: Рада по вивч.прод. сил України НАН України, 2009. С. 152.
10. Малицкий Б.А. Стратегия инновационного развития Украины: от разработки к реальной практике. *Наука та наукознавство*. 2011. № 2. С. 6-20.
11. Пашнюк Л.О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 9-10. С. 60-63.
12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 25.12.2021).

13. Пуліна Т.В. Особливості створення кластера підприємств харчової промисловості. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 172-177.

14. Скопенко Н.С. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Част. 1. С. 179-183.

15. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 400.

16. Федуллова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 122–135.

17. Bergman, E.M., & Feser, E.J. (1999). *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. Reprint. Edited by Scott Loveridge and Randall Jackson. WVU Research Repository, 2020. URL: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=rri-web-book> (дата звернення: 10.01.2022).

18. UNESCO Institute of Statistics database. URL: <http://data.uis.unesco.org>. (дата звернення: 10.01.2022).

REFERENCES:

1. Amosha A. I., Nikolaenko A. I. (2015) Nacionaljna innovacijna sistema Ukrajinj v konteksti mizhnarodnykh porivnanj [National innovative system of Ukraine in context of international comparison]. *Economic Bulletin of Donbass* 2015. № 1 (39). pp. 115-121.

2. Blank I. A. (2001) Investitsionnyj menedzhment: uchebnyj kurs [Investment Management: Training Course]. Kiev: Elga, Nika-center edn, 448 p.

3. Galtsova O.L., Shmigol N.M. (2018) Rozvytok kharchovoji promyslovosti: makro-, mezo- ta mikro rivni [Development of the food industry: macro-, meso- and micro levels]. *Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences*, vol.4, pp. 3-13.

4. Geets V. Innovacijno-investycijna dijalinistj v Ukrajinj [Strategic challenges of the XXI century to the society and economy of Ukraine. – Vol. 1: Knowledge Economy – modernization project] For the order. V.M. Heitz, V.P. Seminozhenko, B.E. Kvasnyuk. Kyjiv: Feniks, pp. 285-302.

5. Hryshyna L.O. (2017) Innovacijnyj rozvytok pidpryjemstv kharchovoji sfery ekonomiky rehionu [Innovative development of food enterprises of the region's economy]. *Teorija i praktyka dijalinosti pidpryjemstv : kolektyvna monohrafija [Theory and practice of enterprises: a collective monograph in 2 vols. Vol.2] / for general. ed. LM Savchuk, LM Bandorina. Dnipro: Thresholds, 2017. pp. 217-227.*

6. Gholovne upravlinnja statystyky u Mykolajivskij oblasti [Main Department of Statistics in the Nikolaev area]. Retrieved from: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/> (access date: 11.12.2021).

7. Deineko L.V. Rozvytok promyslovosti dlja zabezpechennja zrostantnja ta onovlennja ukrajinskoji ekono-

miky: naukovo-analitychna dopovidj [Development of industry to ensure the growth and renewal of the Ukrainian economy: a scientific and analytical report]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, p. 158.

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinj [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date: 05.12.2021).

9. Kupchak P.M. (2009) *Kharchova promyslovistj Ukrajinj v umovakh aktyvizaciji integracijnykh ta globalizacijnykh procesiv: monohrafija [Food industry of Ukraine in the conditions of intensification of integration and globalization processes: monograph]*. For ed. L.V. Deineko. Kyiv: Council for the Study of Productive Forces of Ukraine of the NAS Ukraine, p. 152.

10. Malitsky B.A. (2011) *Strateghyja ynnovacyonnoho razvytyja Ukrajinj: ot razrobotky k realnoj praktyke [Strategy of innovative development of Ukraine: from development to real practice]*. *Science and science*. Vol. 2, pp. 6–20.

11. Pashnyuk L.O. (2012) *Kharchova promyslovistj Ukrajinj: stan, tendenciji ta perspektyvy rozvytku [Food industry of Ukraine: state, tendencies and prospects of development]*. *Economic Journal-XXI*, vol. 9-10, pp. 60-63.

12. Pro investycijnu dijalinistj: Zakon Ukrajinj vid 18 veresnja 1991 r. № 1560 – XII [On investment activity: Law of Ukraine of September 18, 1991 № 1560 – XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (access date: 25.12.2021).

13. Pulina T.V. (2015) Osoblyvosti stvorennja klastera pidpryjemstv kharchovoji promyslovosti [Features of creating a cluster of food industry enterprises]. *Business Inform*, no. 1, pp. 172–177.

14. Skopenko N.S. Aghropromyslovij sektor: suchasnyj stan, tendenciji ta perspektyvy rozvytku [Agro-industrial sector: current state, trends and prospects of development]. *Economic analysis*. 2011, Vol. 8, Part 1, pp. 179-183.

15. Fatkhutdinov R.A. (2003) *Innovation Management [Innovatsionnyj menedzhment]*. Textbook, 4th ed. SPb.: Peter, p. 400.

16. Fedulova L. І. (2014) *Konceptualjni zasady upravlinnja innovacijnym rozvytkom pidpryjemstv. [Conceptual principles of management of innovative development of enterprises]*. *Marketing and management of innovations*, Vol 2, p. 122- 135.

17. Bergman, E.M., & Feser, E.J. (1999). *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. Reprint. Edited by Scott Loveridge and Randall Jackson. WVU Research Repository, 2020. Retrieved from: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=rri-web-book> (access date: 10.01.2022).

18. UNESCO Institute of Statistics database. Retrieved from: <http://data.uis.unesco.org>. (access date: 10.01.2022).